

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

BÁNYÁSZAT ÉS KOHÁSZAT

A délkeleteurópai országok bányászata a területeiken fellelhető ásványi kincsek sokfélesége, gazdagsága, valamint a termelés nagysága folytán jelentős. Egyes bányatermékek, pl. a barnaszén, nyersolaj, bauxit délkeleteurópai termelése nemcsak európai, de világviszonylatban is elsőrendű helyet tölt be. A délkeleteurópai országok közül Ausztria és Magyarország bányászata már az első világháború előtt fejlett volt, Jugoszlávia, Bulgária és Románia bányászati termelésének fellendüléséről csak a második világháborút megelőző évek óta lehet számot adni. Kitűnik ez a lakosság foglalkozás szerinti megoszlására vonatkozó arányszámok alakulásából is, mely szerint a bányászati kereső népességnek az ország egész kereső népességéhez mért aránya az első világháború előtti Ausztriában, majd a háború utáni Csehszlovákiában megközelítette a 3%-ot, míg Bulgáriában, Romániában és Szerbiában ez az arány az első világháború előtt alig érte el a 0.1—0.2%-ot, de az 1930-as évek körül már 0.3—0.5 értékre emelkedett, s azóta bizonyára még nagyobb fejlődést mutat.

A délkeleteurópai térségben levő államok között a bányászat fejlettsége szempontjából közepes helyet Magyarország foglal el, hol a bányászattal foglalkozók aránya az 1910—1930. években 0.9 és 1.1% között váltakozott. Az első világháborút megelőzően Magyarország bányászati termeléséből a barnaszéntermelés világviszonylatban a harmadik, az aranytermelés pedig a délkeleteurópai államok között az első helyen állt. A trianoni Magyarország területén a bauxittermelés vált igen jelentőssé, amennyiben világviszonylatban a második helyet foglalta el, a mai Magyarországon pedig a nyersolajtermelés érdemel figyelmet.

A délkeleteurópai térségben a bányászat fejlettségét bányatermékek szerint vizsgálva, a bányászati termelésben, annak mennyisége és értéke tekintetében a barnaszénbányászat van az élen. Az első világháború előtt Ausztria és Magyarország, utána pedig Csehszlovákia és Magyarország a világ barnaszéntermelő államainak rangsorában a második, illetve a harmadik helyet töltötték be. A kitermelt bányatermékek mennyisége alapján a barnaszéntermelést a feketeszenbányászat követi, mely 1913-ban Ausztriában, 1938-ban Csehszlovákiában volt kiemelkedő jelentőségű.

Nem a mennyisége, hanem az értéke alapján emelkedik ki Délkelet-Európa bányászatában a nemesfémtermelés. Az aranytermelés terén 1913-ban Magyarország, 1938-ban Románia és Jugoszlávia tűnt ki, ezüsttermelésével pedig 1913-ban Ausztriát, 1938-ban Jugoszláviát illette meg az elsőség.

A termelés mennyisége és értéke szempontjából egyaránt nagyjelentőségű Délkelet-Európa nyersolajtermelése, különösen az utóbbi

évek óta. Az első világháborút megelőző évekig a galíciai olajkutak, majd a két világháború közti időszakban Románia nyersolajtermelése felé fordult a figyelem, mely egyszersmind Európa legnagyobb olajtermelő vidéke.

Említést érdemel még Délkelet-Európa vasérctermelése is, mely főként Ausztria bányáiból származik.

Nagyobb jelentőségű azonban a ma oly fontossá vált alumíniumércnek, a bauxitnak délkeleturópai bányászata. Magyarország bauxittermelése a világ termelésében a második helyet tölti be s újabban Jugoszlávia termelése is erősen fellendült.

A többi érc bányászata közül a réz-, ólom- és antimonérc emelkedik ki, Jugoszlávia európai viszonylatban is kimagasló termelése folytán.

Fontos végül a délkeleturópai térség sótermelése is, mely általában elegendő e területen lakó népesség sószükségletének a fedezésére.

Államonkint vizsgálva e terület bányászatát, megemlíthető, hogy Ausztria első világháború előtti bányászata, különösen szén- és vasérctermelése révén volt jelentős, de számottevő volt a galíciai olajkutak termelése is. A háború után azonban a megmaradt vasércbányászatának nagy kapacitása mellett, szénkincsének csak töredéke állott rendelkezésére, ami az osztrák ipar legsúlyosabb problémáját okozta. Ausztria feketeszéntermelése ugyanis csaknem a századrészére apadt, emiatt vaskohászatának teljesítőképességét kihasználatlanul kellett hagynia s így vasérctermelési lehetőségeit sem aknázhatta ki. A második világháborút megelőző években Ausztria bányászata 80—90 üzemben folyt, amelyekben 14—15 ezer alkalmazottat foglalkoztatva, évenként mintegy 70—80 millió schilling értékű termelést ért el.

Csehszlovákia legjelentősebb bányászati ága a szénbányászat volt s bár hegyei különféle ércekben is gazdagok, az ország a vas- és fémipar nyersanyagának beszerzésében mégis a külföldre volt utalva. A második világháborút megelőző évtizedben Csehszlovákia bányüzemeinek száma 350 körül volt, amelyekben mintegy 100 ezer munkás dolgozott s az évi termelés értéke 2—3 milliárd korona között mozgott.

Magyarország bányászata — mely az első világháború előtti időben körülbelül 85 ezer munkást foglalkoztatott — a trianoni területen eleinte voltaképpen csak két művelési ágra: a szén- és a vasércbányászatra szorítkozhatott, mintegy 30—40 ezer munkást foglalkoztatva. A második világháborút megelőző években azonban részben bányakutatási munkálatok révén, majd a bécsi döntésekkel átmenetileg visszajuttatott bányáinak birtokában ismét több bányaművelési ágban termelt. Széneken és vasércen kívül nemes és nem nemes fémtartalmú ércek, köztük különösképpen bauxit, továbbá só bányászatával, azonkívül olaj- és földgáztermeléssel is foglalkozott. Az 1941. évben az ideiglenesen megnagyobbodott területen összesen 250 bányüzemben kb. 73 ezer munkással, fél milliárd pengőt meghaladó értékű termelést ért el.

Jugoszlávia bányászata megközelítőleg sem volt olyan fejlett, mint mezőgazdasága, bár az állam megalakulása óta a bányászat mutatott fel legnagyobb előhaladást s a mezőgazdaság és állattenyésztés után az ország gazdasági ágai között kétségtelenül az első helyet foglalta el. Az első világháború előtt Jugoszláviában voltaképpen csak a szerbiai széntermelés

érdemel említést, a két világháború között azonban már több bányaművelési ágban folytatott európai viszonylatban is kiemelkedő termelést, így pl. réz- és egyéb fémtartalmú ércek bányászatában, amely az első helyet foglalta el a délkeleti államok között, míg bauxittermelésében világviszonylatban a harmadik helyre került. Jugoszlávia bányászata a második világháborút megelőző évtizedben évenként mintegy 30—50 ezer alkalmazottat foglalkoztatva, $\frac{3}{4}$ —1 $\frac{1}{2}$ milliárd dinár értékű termelést ért el.

A Balkán félsziget szénszegénysége miatt *Bulgária* szénkincsének van jelentősége, de említést lehet tenni az ország érckincséről is, anélkül, hogy olyan készletekre gondolnánk, mint például a jugoszláviai. *Bulgária* érckészletének kiaknázása még csak részben kezdődött el s így szénbányászata mellett tulajdonképpen csak a sótermelése érdemel említést. A bányászati termelés egyébként az 1938. évben összesen 61 üzemben folyt 9 ezret meghaladó munkáslétszámmal.

Románia rendkívül termőképességénél még jelentősebb a hatalmas és eddig még csak kismértékben kiaknázott földkincse. Ellentétben a föld többi fontos természeti kincseinek bányászatával, nyersolajkiaknázása — elsősorban a külföld részéről — már korán megkezdődött. A nyersolaj játszotta *Románia* bányászatában a kiemelkedő szerepet s a petróleumiparból származó bevétel az államháztartásnak mintegy harmadrészét fedezte. A két világháború közötti időszakban *Románia* nyersolajtermelése mellett nagy jelentőségű volt a Magyarországtól odaitélt területeken folyó nemesfém-, de különösen aranytermelése, melynek egy kisebb részéről azonban a második bécsi döntés következtében átmenetileg le kellett mondania. Hasonlóképpen átmeneti időre csökkentek a bécsi döntés folytán *Románia* sótermelési lehetőségei is, de az ország bányászatának számos kihasználatlan ásványi kincs folytán nagy jövője van. *Románia* bányászati termelésének értéke egyébként a második világháborút megelőző évtizedben 5 $\frac{1}{2}$ —12 milliárd lei között váltakozott, s 500-nál több üzem mintegy 50—60 ezer alkalmazottat foglalkoztatott.

A délkeleteurópai államok bányászatának bányaművelési ágankinti s azok keretében országonkinti jelentőségéről a továbbiak igyekeznek részletesebb képet adni.

Délkelet-Európa bányászati termelése annak értéke alapján 1938-ban.

a) Művelési ágankint:	b) Országonkint, valamennyi bányatermék együtt:
Szén 71.7 %	Csehszlovákia . . . 45.3 %
Olaj és gáz 14.7 „	Románia 21.4 „
Vasérc 4.0 „	Magyarország . . . 13.6 „
Bauxit és egyéb érc 4.6 „	Jugoszlávia 11.6 „
Nemesfém 2.0 „	Ausztria 5.5 „
Só 3.0 „	Bulgária 2.6 „
Összesen: 100.0 %	Összesen: 100.0 %

1. Szénbányászat

A délkeleteurópai államok Európa egész feketeszénkincsének csak csekély — 4%-át sem tevő — hányada fölött, barnaszénkincsének viszont körülbelül egynegyedrésze fölött rendelkeznek. Legjelentősebb szénkincs a két világháború közötti Csehszlovákia területén van, ahol a délkelet-

európai államok egész szénkincsének majdnem háromnegyedrésze található, amint az alábbi táblázatból is kitűnik:

	A biztos, valószínű és várható készlet		
	fekete	barna	összes
	szénből millió tonnában		
Ausztria	31	3.000	3.031
Csehszlovákia	28.000	12.000	40.000
Magyarország	61	870	931
Jugoszlávia	45	4.700	4.745
Bulgária	140	3.900	4.040
Románia	48	2.700	2.748
Délkelet-Európa összesen:	28.325	27.170	55.495
Európa „	770.000	110.000	880.000
A világ „	4.600.000	2.980.000	7.580.000

Délkelet-Európa az első világháború előtt szén szükségletének mintegy harmadát behozatal útján fedezte. Széntermelésének az elmúlt évtizedek során bekövetkezett alakulásáról az alábbi táblázatok nyújtanak tájékoztatást:

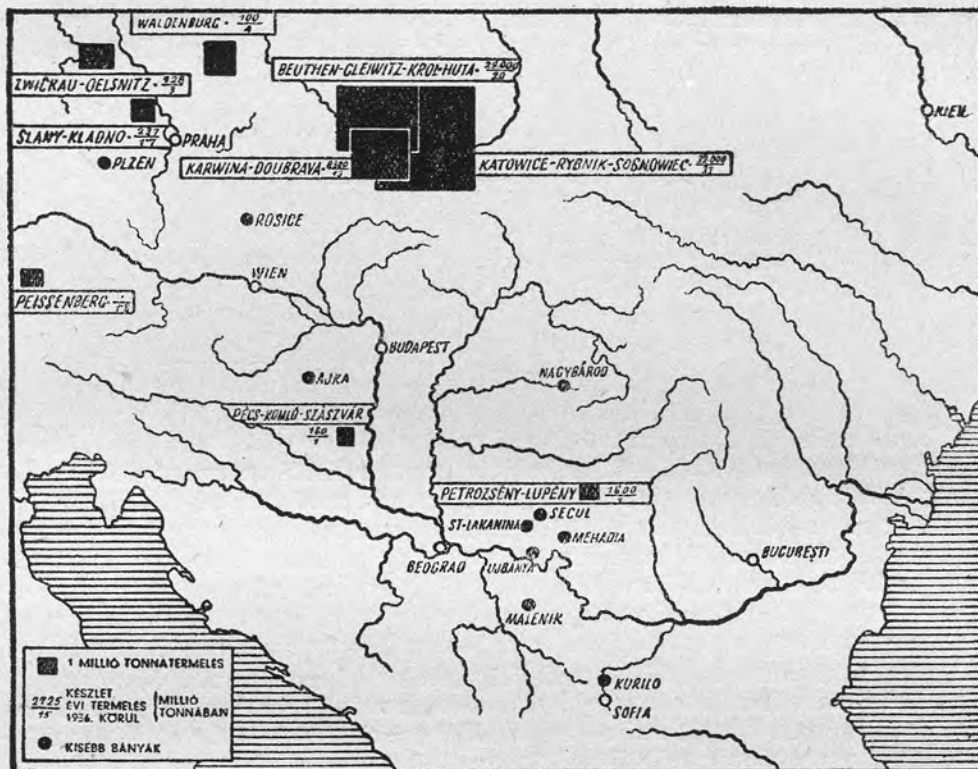
	Feketeszéntermelés az				
	1901—1910 évek átlagában	1913 évben	1920—1929 évek átlagában	1930—1937 évek átlagában	1938 évben
	e z e r t o n n á b a n				
Ausztria és tartományai	12.769	16.460	—	—	—
Ausztria	—	—	169	236	226
Csehszlovákia	—	—	13.472	12.520	13.814
Magyarország	1.243	1.320	784	826	1.042
Szerbia	48	57	—	—	—
Jugoszlávia	—	—	208	397	450
Bulgária	—	—	60	91	145
Románia	—	80	316	259	298
Összesen:			15.009	14.329	15.975

	Barnaszéntermelés az				
	1901—1910 évek átlagában	1913 évben	1920—1929 évek átlagában	1930—1937 évek átlagában	1938 évben
	e z e r t o n n á b a n				
Ausztria és tartományai	23.952	27.378	—	—	—
Ausztria	—	—	2.984	3.016	3.500
Csehszlovákia	—	—	19.694	16.510	12.973
Magyarország	6.259	8.954	6.070	6.525	8.306
Bosznia-Hercegovina	564	841	—	—	—
Szerbia	178	2.153	—	—	—
Jugoszlávia	—	—	3.955	4.229	5.287
Bulgária	157	358	1.129	1.571	1.941
Románia	129	230	2.319	1.666	2.095
Összesen:	31.459	39.914	36.151	35.517	34.602

A feketeszen és barnaszén délkelet-európai termelésének évenkénti alakulásáról országonkénti részletezéssel, grafikon nyújt tájékoztatást.

Az Osztrák-Magyar Monarchia egész szénkincsének csupán alig több mint 5%-a esik az első világháború utáni Ausztria területére, míg a legnagyobb hányada Csehszlovákia fennhatósága alá került. Ennek folytán Ausztria természetesen elvesztette azt a kimagasló helyzetét, amelyet szénbányászatával az első világháború előtt betöltött, amikor a világ barnaszéntermelő államai sorában Németország után a második helyen állt. Ausztria főbb szénbányavidékei feketeszenben a Schneeberg melletti

a Leoben melletti Seegraben és Fohnsdorf s végül a Wolfegg-Trauntal Grünbach, barnaszénben pedig Voitsberg-Köflau-Wieser vidéke, azonkívül szénvidék. Ausztria „biztos“ szénkészletéből — mely mintegy 600 millió tonnára tehető — körülbelül 15 millió tonna esik feketeszénre. Az egész bányakincsből majdnem 200 millió tonna számítható Stájerországra és Felső Ausztriára, nem egészen 100 millió tonna Burgenlandra, közel 50 millió tonna Alsó-Ausztriára, a többi pedig Tirolra és Karintiára. A bányá-

A DUNATÁJ FONTOSABB KŐSZÉNÁNYAI

művek számának országreszenkénti megoszlásáról az 1930. évi adatokon alapuló alábbi összeállítás nyújt tájékoztatást:

	Üzemben volt	
	feketeszén	barnaszén
	bányaművek száma	
Stájerország	—	27
Felső Ausztria	—	6
Alsó „	5	4
Karintia „	—	4
Burgenland	—	3
Tirol	—	1
Összesen:	5	45
1935-ben	8	37
1936-ban	7	39

A feketeszénbányászatban az 1930., 1935., illetve 1936. évben összesen 1.100, 1.517, illetve 1.429, a barnaszénbányászatban pedig 11.300, 9.241, illetve 9.060 alkalmazott volt foglalkoztatva. Ausztria szénkészletének

fedezésére saját termelése nem elég, az elmúlt két évtized során 2—5 millió tonna kőszénbehozatalra szorult.

Csehszlovákia barnaszéntermelésével a világ széntermelő államainak sorában is kiemelkedő helyet tölt be — ugyanis Németország után a legnagyobb barnaszéntermelő ország —, de feketeszéntermelése is jelentős. Az Osztrák-Magyar Monarchia 17.8 millió tonnát tevő 1913. évi feketeszéntermeléséből 14.3 millió tonna származott a háború utáni Csehszlovákia területéről. Csehszlovákia 1928. és 1936. évi feketeszéntermelésének szénmedencék szerinti megoszlásáról az alábbi összeállítás nyújt tájékoztatást:

Szénmedence	Fekete széntermelés	
	1928-ban ezer tonnában	1936-ban ezer tonnában
Kladno-Rakovnik	1.847	1.490
Pilsen-Radnice	1.000	801
Schatzlar-Svatonovice	440	493
Ostrau-Karvinná	10.844	8.929
Rosice-Oslavany	417	427
Egyéb bányák: Csehszlovákiában	12	93
Összesen:	14.560	12.233

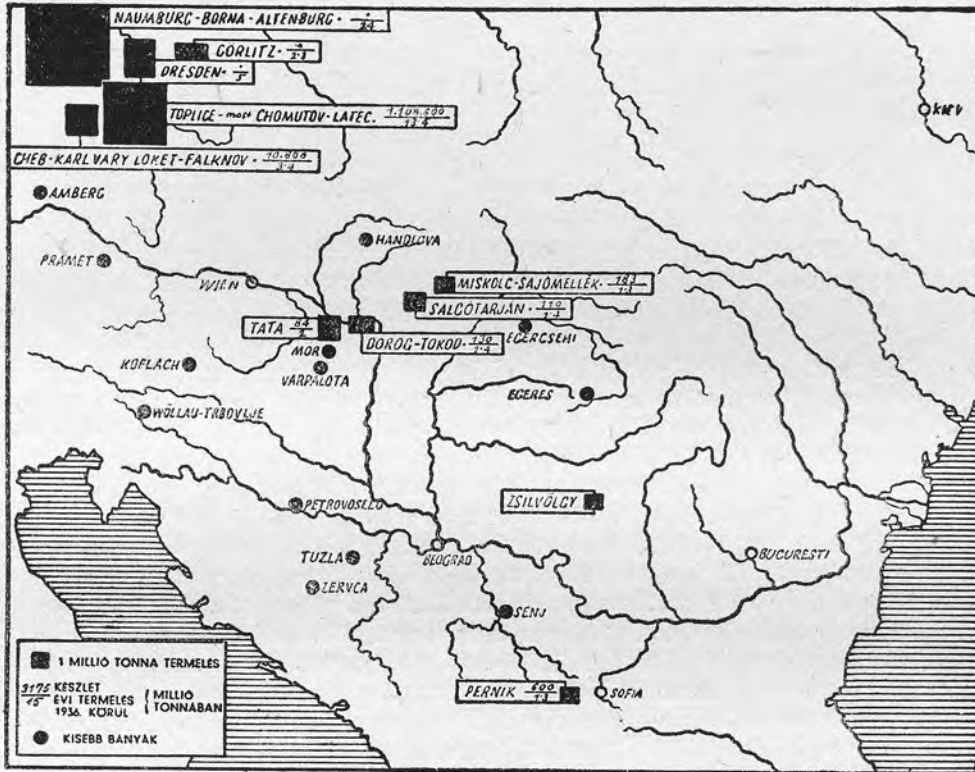
Kalóriaérték tekintetében a Pilsen-Radnice (6.800—9.200 kalória) és az Ostrau-Karvinná (6.800—8.200 kalória) medencékből származó feketeszén a legkiválóbb. Legnagyobb az Ostrau-Karvinná medence, ahol az 1928. évi adatok szerint 37 bányában 38.894 munkás dolgozott, azonkívül a Kladno-Rakovnik medence, 22 üzemben 9.284 munkással és a Pilsen-Radnice szénvidék 29 üzemben 4.737 munkással. Az 1936. évi adatok szerint 85 kőszénbányában 41.403 munkás dolgozott. Csehszlovákia feketeszén külkereskedelmi mérlege egyensúlyban van; 1—2 millió tonna kivitelével szemben ugyanannyi behozatal áll. A szén kivitele révén a szomszéd államok gazdasági életére is kiható nagyobb jelentősége volt Csehszlovákia barnaszénbányászatának. Az Osztrák-Magyar Monarchia 1909—13. évi 34.1 millió tonna barnaszéntermeléséből 21.8 millió tonna, tehát körülbelül 60% származott a háború utáni Csehszlovákia területéről. Csehszlovákia 1928. és 1936. évi barnaszéntermelésének szénmedencék szerinti megoszlásáról az alábbi összeállítás nyújt tájékoztatást:

Szénmedence	Barnaszéntermelés	
	1928-ban ezer tonnában	1936-ban ezer tonnában
Nordböhmisch	15.563	12.045
Falkenau-Elbogen	4.106	2.854
Südmärisch	219	342
Egyéb bányák: Csehszlovákiában	563	708
Összesen:	20.451	15.949

A Nordböhmisch medencében az 1928. évi adatok szerint 115 üzemben 30.324 munkás, a Falkenau-Elbogen medencében pedig 58 üzemben 6.745 munkás dolgozott. Az 1936. évi adatok szerint a 192 barnaszénbányában 29.043 fő volt az átlagos munkáslétszám. Csehszlovákia barnaszénterme-

lése saját szükségletének fedezése mellett jelentős barnaszénkivitelt is lehetővé tett.

Magyarország remélhető szénkincse az 1913. évi torontói nemzetközi geológiai kongresszus megállapítása szerint az ország történelmi — első világháború előtti — területén 113 millió tonna feketeszénre és 1.604 millió tonna barnaszénre becsülhető, melyből a trianoni területre az 1938. évi magyar statisztikai adatok szerint csak 61 millió tonna feketeszén és 870 millió tonna barnaszén esik. A délmagyarországi és a brassói feketeszénmedencék, valamint a zsilvölgyi és aninai, továbbá a biharme-

A DUNATÁJ FONTOSABB BARNASZÉN- ÉS LIGNITBÁNYÁI

gyei barnaszénmedencék Romániához, a nyitramegyei Csehszlovákiához, a horvátszlavonországi Jugoszláviához, a sopronmegyei barnaszénmedence pedig Ausztriához csatoltatott. Magyarország barnaszéntermelése egyébként az első világháború előtti években világviszonylatban is kiemelkedő jelentőségű volt, amennyiben a termelés nagysága tekintetében Németország és Ausztria után a harmadik helyen állt. A két világháború közötti időszakban Magyarország rendkívül nagymértékben fokozta széntermelését, hogy külföldre utaltságát e tekintetben is a lehetőséghez képest csökkentse. Feketeszéntermelése az 1921. évi 427 ezer tonnáról 1938-ban 1 millió tonna fölé, barnaszéntermelése pedig 5.7 millió tonnáról 8.3 millió tonnára emelkedett. Magyarország 1939. évi széntermelésére, a

bányaüzemeinek számára, a bányamunkások létszámára s a kitermelt szén fűtőértékére vonatkozó adatokat az alábbi összeállítás ismerteti:

Szénmedencék megnevezése	Bánya- üzemek száma	Átlagos munkás- létszám	Termelés mennyisége ezer tonnában	A szén kg. kalória értékhatárai
		a z 1 9 3 9.	é v b e n	
a) Feketeszén				
Pécsi	9	6.069	1.107	5.950—6.727
b) Barnaszén				
Tatai	2	5.506	2.332	5.400—5.500
Budapesti	2	1.085	247	3.359—4.650
Esztergomi	5	5.680	1.603	4.750—5.300
Salgótarjáni	16	7.675	1.560	2.750—4.800
Sajómelléki	43	8.779	2.310	3.099—4.100
Egyéb barnaszén	6	2.759	724	2.908—5.000
Egyéb lignit	6	1.418	631	2.000—2.825
Összesen:	89	38.971	10.514	

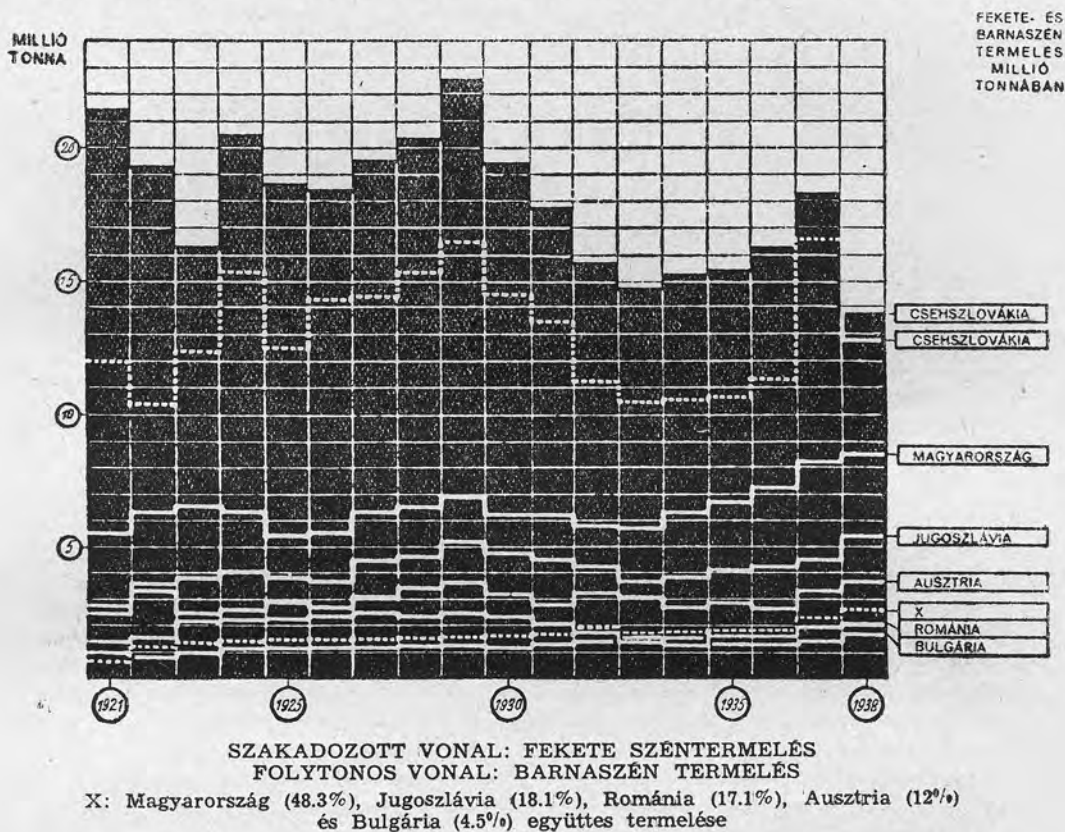
A bécsi döntések folytán átmenetileg rövid időre megnagyobbodott Magyarország feketeszénkincse 70 millió, barnaszénkincse pedig 900 millió tonna fölé emelkedett, széntermelése pedig 1939-ben barnaszénből 10.5 millió tonnát tett, azaz már meghaladta az első világháború előtti Magyarország termelését; feketeszénből azonban főként világítógáztermelés céljaira továbbra is elég számottevő behozatalra szorult.

Jugoszlávia területe szénben elég gazdagnak mondható. Feketeszén lelőhelyek főként a régi Szerbia területén vannak, a Bosznia területén lévő feketeszén telepek lényegesen szegényebbek, míg Dalmáciában és Horvátországban egyáltalában nincsen feketeszén. Nagyobb jelentőségű azonban Jugoszlávia barnaszénkincse, melynek legnagyobb hányada Szlovénia területére esik, lignitkészlete Bosznia és Szlovénia területén pedig különösen gazdag. Mindezek ellenére Szerbia és Bosznia szénbányászata egészen az 1919. esztendőig meglehetősen fejletlen volt s csak az első világháború után vett nagyobb lendületet. Jugoszlávia feketeszéntermelése, mely 1919-ben csak 21 ezer tonnát tett, 1928-tól kezdve több mint 300 ezer tonnára emelkedett, 1938-ban pedig 450 ezer tonnát ért el. Hasonlóképpen hatalmas fejlődést mutatott Jugoszlávia barnaszénbányászata is. A kitermelt barnaszén mennyisége ugyanis az 1919. évi 2.2 millió tonnáról az 1938. évben 5.3 millió tonnára növekedett. A jugoszláviai feketeszén fűtőértéke általában 6.000—7.500 kalória, a barnaszéné pedig 3.500—5.700 kalória között váltakozik. Szénszükségletének fedezésére Jugoszlávia az elmúlt két évtized során átlag az évi félmillió tonnát is meghaladó szénbehozatalra szorult, mely utóbb szénbányászatának fejlődése folytán a 100 ezer tonna körüli mennyiségre szállt alá.

Bulgária elég jelentékeny szénkincs fölött rendelkezik. A legfontosabb szénlelőhelye a perniki szénvidék, mely Szófiától mintegy 16 km. távolságban felöleli a Wladaja-Moschino-Pernik medencét. A medence feltárása Bulgáriának a török uralom alól való felszabadulásakor 1879-ben kezdődött, amikor a termelés 915 tonnát tett, míg az 1938. évi összes széntermelése már meghaladta a 2 millió tonnát. Az 1938. évi 2.1 millió tonna széntermelésből 1.9 millió tonna volt barnaszén s csupán 145 ezer tonna feketeszén. Széntermelés az 1938. évben 42 bányában folyt 8.065 munkással. Bulgária széntermelésének e nagyarányú fejlődése a szén-

behozatal teljes lecsökkenését eredményezte. Szénbehozatala ugyanis, mely az 1914. évben még meghaladta a 200 ezer tonnát, 1927-ben 0.5 ezer tonnára süllyedt.

Románia természeti kincsekben gazdag területe szénben sem mondható szegénynek. Különösen barnaszénre kedvezőek a termelési viszonyok s főként a Jiu völgyben folyhat legracionálisabban a széntermelés. A trianoni békeszerződés Romániának ítélte a zsilvölgyi, brassói, biharmegyei, stb. szénmedencéket, minek következtében Románia fekete-széntermelése, mely a világháborút megelőző évben még csak 80 ezer tonna volt, 2—300 ezer tonnára, barnaszéntermelése pedig, mely 230 ezer tonna

volt, mintegy tízszeresére, több mint 2 millió tonnára emelkedett. Románia széntermelésének nagymértékű fejlődése szénbehozatalának teljes visszafejlődését eredményezte, az 1926. évben még 144 ezer tonnát kitevő romániai szénimport ugyanis az 1935. évben már csak mintegy 20 ezer tonnát ért el.

2. Vasércbányászat

A délkelet-európai államok vasérckincse egész Európa vasérckincséhez mérten elég kevés, annak 4%-át sem éri el. A két világháború között Csehszlovákia területén volt a legtöbb vasérc, bár Ausztria is gazdag vasércben, viszonylag pedig Jugoszlávia emelkedik ki vasércelő-

fordulásainak sűrűsége tekintetében, viszont Bulgária vasércben nagyon szegény. A földben rejlő vasérckészleteknek a délkelet európai országok közötti megoszlásáról, G. Behaghel megállapításain alapuló adatok szerint, az alábbi táblázat nyújt tájékoztatást:

	Rendelkezésre álló vasérckészlet ezer tonnában	Rendelkezésre nem álló	Összes
Ausztria	208.998	23.287	232.285
Csehszlovákia	53.728	239.740	293.468
Magyarország	4.900	11.150	16.050
Jugoszlávia	21.146	147.268	168.414
Bulgária	700	750	1.450
Románia	6.120	22.784	28.904
Összesen:	295.592	444.979	740.571
Európa	11.527.800	9.080.400	20.608.200

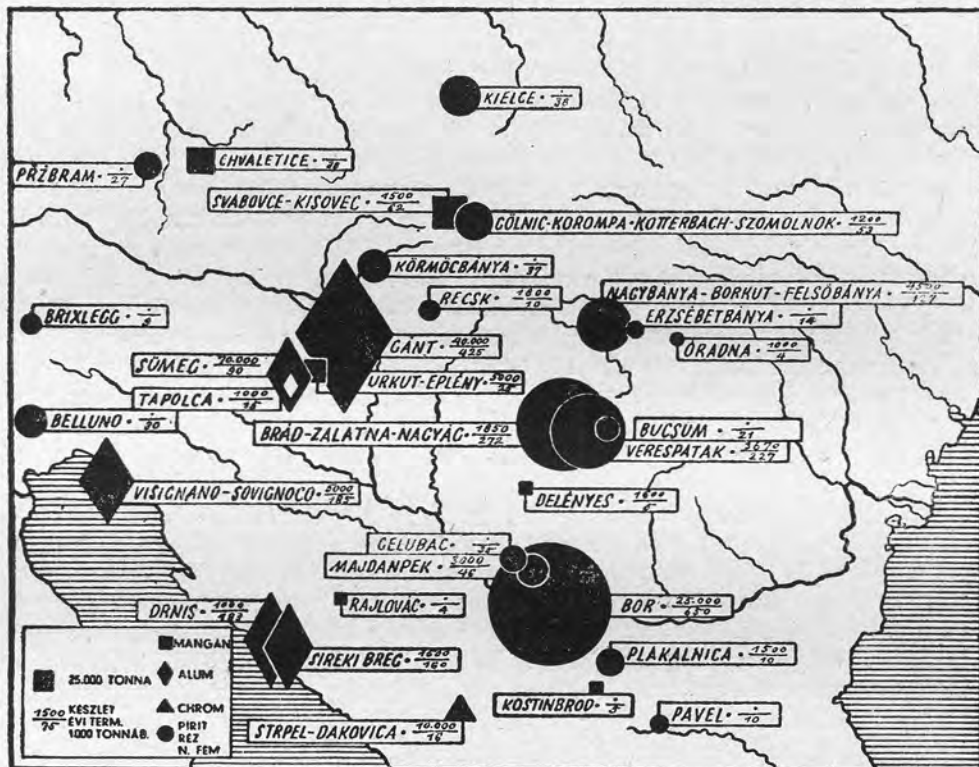
A szóbanforgó államok vasérctermeléséről a következő összeállítás számol be:

	V a s é r c t e r m e l é s a z				
	1900—1910 évek átlagában	1913 évben	1920—1929 évek átlagában	1930—1937 évek átlagában	1938 évben
	e z e r t o n n a				
Ausztria és tartományai	2.160	3.039	—	—	—
Ausztria	—	—	1.173	802	2.647
Csehszlovákia	—	—	1.185	1.026	678
Magyarország	1.691	2.059	128	147	298
Bosznia-Hercegovina	132	219	—	—	—
Jugoszlávia	—	—	238	267	607
Románia	—	—	95	74	139
Összesen:	3.983	5.317	2.819	2.316	4.369

Ausztria legkiemelkedőbb vasérclelőhelyei Stájerországban vannak, ahol 4 nagyobb bánya, továbbá Karintiában, ahol 2 bánya, valamint Alsóausztriában és Salzburgban, ahol 1—1 bánya szolgáltat vasércet. Az említett vasérclelőhelyek együttes területe mintegy 1.300 hektár. Ausztria az első világháború végén vasérckincsének tekintélyes hányadát elvesztette, a Csehszlovákiának és Lengyelországnak odaitélt területekkel, de még jelentősebb hányadát veszítette el szénkincsének. Főként ez az oka annak, hogy Ausztria vasérctermelése, mely az 1913. évben a 3 millió tonnát meghaladta, az 1920. évben 0.5 millió tonna alá szállt s a két világháború közötti időszakban az 1928. évben kimutatott maximális vasérctermelése még a 2 millió tonnát sem érte el. Ebben az évben az említett bányavidékeken foglalkoztatottak létszáma 3.240 főt tett. A következő években Ausztria vasérctermelése még mélyebbre süllyedt, 1933-ban a 0.3 millió tonna alatt maradt, de azután gyors felfejlődéssel a második világháború első évében 2.6 millió tonna vasérctermelésével majdnem megközelítette az első világháború előtti színvonalat. Ausztria egyébként vasércexportáló ország volt.

Csehszlovákia a páris környéki békékkel Ausztriától és Magyarországtól kapott területeken lévő vasércbányákból termelhetett vasércet a két világháború közötti időszakban. Csehszlovákia vasiparára, melynek bázisa főként a Magyarországtól elcsatolt felvidéki terület és Kárpát-ukrajna, valamint Csehország volt, a Csehországban lévő széntelepek

különös jelentőséggel bírtak. Leggazdagabb vasérctelepek a Szepes-Gömöri érchegységben, valamint a Nutschitzer Erzberg-ben levő vasércbányák, melyek közül az előbbiből kitermelhető vasérc vastartalma 38%-os, az utóbbié pedig 34%-os. Csehszlovákia vasérctermelése az 1920. évi mintegy 1 millió tonnáról a következő években 0.3 millióra süllyedt, majd az 1928—29. években 1.8 millió tonnára emelkedett, amelynek több mint a fele a Magyarországtól elcsatolt területeken levő bányákból származott. A csehszlovák bányákban foglalkoztatott munkások száma ebben az évben a volt magyar területen 22 bányüzemben 4.717 fő, a volt ausztriai területen pedig 8 üzemben 1.918 fő volt. Az 1933. évben Csehszlovákia vasérctermelése 0.5 millió tonna alá süllyedt, majd újabb növekedés után 1937-ben már meghaladta az 1.8 millió tonnát. Csehszlovákia

EGYÉB ÉRCEK BÁNYÁSZATA A DUNATÁJ ÁLLAMAIBAN

vasércszükségletének fedezése végett behozatalra is szorult. Főként Svédországból, kisebb mértékben Ausztriából, Jugoszláviából és a Szovjet Unióból importált vasércet.

Magyarország elég jelentős vasérctermelése a trianoni békeszerződés folytán erősen megcsappant. Vasérckészletének legnagyobb hányada az utódállamok tulajdonába ment át. Papp Károly dr. geológus számításai szerint az első világháború előtti Magyarország vasérckincse 112.0 millió tonnát tett, melyből Csehszlovákiának 58.3 millió tonna, Romániának 30.0 millió tonna, Jugoszláviának pedig 7.7 millió tonna jutott. Ennek folytán Magyarország vasérctermelése a 2 millió tonnát meghaladó háború előtti termeléssel szemben az 1920-as évek elején a 100 ezer tonnát is

csak alig tudta elérni, sőt 1929-ben is csupán 250 ezer tonnáig emelkedett. A 4 vasércbányában 1929-ben összesen 696 munkás dolgozott. A következő dekonjunkturális évek elmúltával Magyarország vasérctermelése újból emelkedni kezdett s 1938-ban már megközelítette a 300 ezer tonnát. Magyarország az első bécsi döntés folytán felvidéki területe egy részének és Kárpátaljának átmeneti visszacsatolásával mintegy 9.9 millió tonna vasérckincsének újra birtokába jutott. Ezáltal az 1939. évi vasérctermelése az előző évinek — több mint kétszeresére — 645 ezer tonnára növekedett. A második bécsi döntés Magyarországnak ideiglenesen további 1.5 millió tonna vasérckincset juttatott vissza Romániától. Magyarország vasércszükségletének fedezésére termelésén kívül még jelentős behozatalra is szorul, mely a két világháború közötti időszakban évi átlagban mintegy 2—300 ezer tonnát tett.

Jugoszláviában vasérc csaknem minden hegységben található, legfontosabb vasércelőfordulásai azonban Boszniában Vareš és Ljubja környékén, azonkívül Horvátországban Petrovagona és Topusko s végül Szerbiában Majdanpek tájékán vannak. Annak ellenére, hogy Jugoszlávia vasérckincsben igen gazdagnak mondható, vasércbányászata különösen a huszas évek elején viszonylag fejletlen volt, mert kitermelés csak a vasércben leggazdagabb helyeken folyt. Az 1920. évben még csupán 19 ezer tonna vasérctermelésről adhatott számot Jugoszlávia, de az 1928. évben már 440 ezer tonna volt a kibányászott vasérc mennyisége. Jugoszlávia vasércbányászatának voltaképeni fejlődése azonban csak a zenicai állami vasmű kiépítése után 1937-ben válik észrevehetőbbé, amikor a kitermelt vasérc mennyisége már meghaladta a 600 ezer tonnát. Jugoszlávia hasonlóképpen fejletlen kohóipara folytán a kitermelt vasérc legnagyobb része (mintegy 80%-a) kivitelre került.

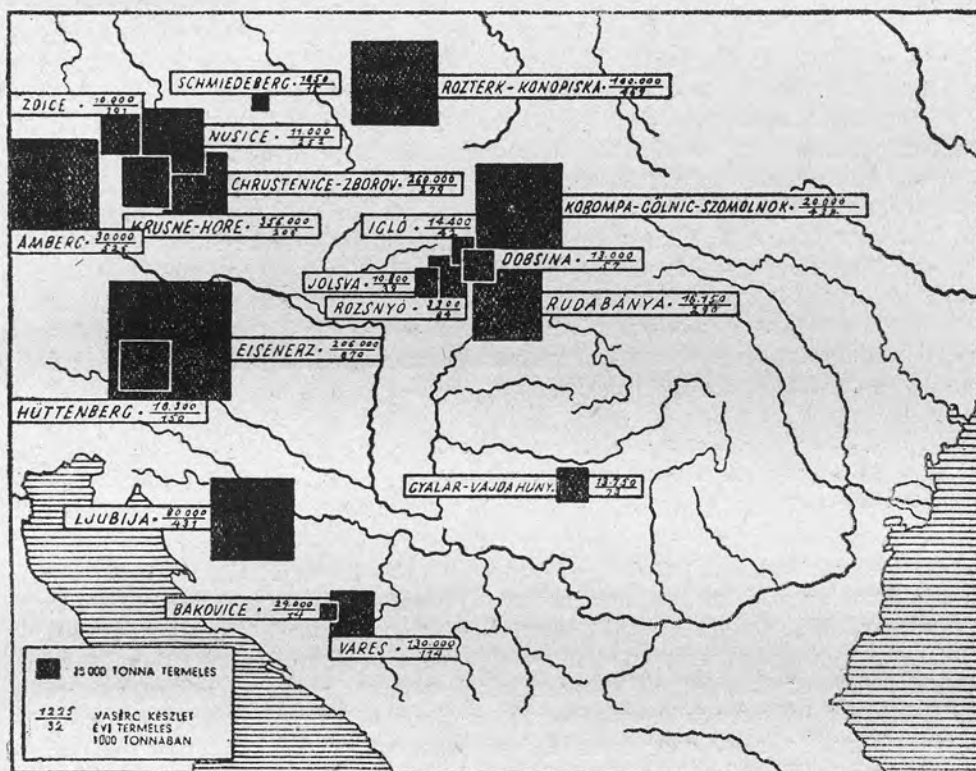
A többi délkelet európai állam közül *Romániának* a vasércbányászata a többi bányamívelési ágba tartozó termeléséhez képest másodrendű jelentőségű. A Magyarországtól odacsatolt területen lévő vasércet nem tekintve, ugyanis a Romániában előforduló ércek vasban elég szegények és a szénelőfordulásoktól távol fekvők; ennek folytán kiaknázásukat nem tekintik elég gazdaságosnak. A két világháború közötti időszakban Románia vasérctermelése általában csak 100 ezer tonna körül mozgott, de volt esztendő, amikor 10 ezer tonna alá szállt.

Említést érdemel még *Albániának* az Ochrida-tó melletti kénmentes hematit vasmedencéje, mely — mintegy 20 millió tonna — nagy vastartalmú vasércet ölel fel.

3. Vaskohászat

A délkelet európai államok közül az első világháború előtt az Osztrák-Magyar Monarchia, a két világháború közötti időszakban pedig csupán Csehszlovákia említhető meg, mint olyan állam, amelynek vaskohászata azon a színvonalon volt, hogy világviszonylatban is számbavehető tényezőt jelentett. A vaskohók által termelt nyersvas mennyiségére vonatkozó adatokat az alábbi táblázat tartalmazza:

	Nyersvastermelés az				
	1900—1910 évek átlagában	1913 évben	1920—1929 évek átlagában	1930—1937 évek átlagában	1938 évben
	e z e r t o n n á b a n				
Ausztria és tartományai	1.214	1.758	—	—	—
Ausztria	—	—	331	198	—
Csehszlovákia	—	—	1.017	972	1.234
Magyarország	452	623	167	196	335
Jugoszlávia	—	—	16	32	58
Románia	—	—	48	59	133
Összesen:	1.666	2.381	1.579	1.457	—

VASÉRCBÁNYÁSZAT A DUNATÁJ ÁLLAMAIBAN

Ausztria nyersvastermelése a világháború után csupán 1—200 ezer tonnát tett, az 1928. évi maximális termelése is alig haladta meg a 450 ezer tonnát, ami — eltekintve a világháború okozta kohóipari veszteségeitől — nem annyira vaskohászatának fejletlenségével, mint inkább szénhiányával magyarázható. Emellett szólnak a vasnagyolvasztók kapacitásának kihasználatlanságára rávilágító adatok is, amelyek szerint Ausztria 6 vasnagyolvasztója közül az 1935. évben, amikor majdnem 200 ezer tonna volt a vasérctermelése, csak 2 kemence volt üzemben, melyekben mindössze 200 munkás dolgozott.

Csehszlovákia a páriskörnyéki békeszerződésekkel Ausztriától és Magyarországtól kapott területeken jelentős vasérc- és szénkincsnek jutott birtokába s ennek folytán a két világháború közötti időszakban fej-

lett kohóiparról adhatott számot. A 7 kohóüzemében ugyanis összesen 20 vasnagyolvasztó fölött rendelkezhetett, amelyek közül az 1936. évben 5 kohóüzemben összesen 12 nagyolvasztó volt üzemben. Ezek 2.000 munkást foglalkoztatva mintegy 1.1 millió tonna nyersvasat termeltek. Csehszlovákia nyersvastermelése egyébként már az 1925. évben meghaladta az 1 millió tonnát s e mennyiség alá csak a dekonjunkturális 1932—35. években süllyedt, míg az 1937. évben nyersvas termelésének maximuma 1.7 millió tonnát tett.

Magyarországnak az első világháború előtt birtokában volt 33 vasnagyolvasztója közül a trianoni békeszerződés 16-ot Csehszlovákiának és 13-at Romániának ítélt oda. A megmaradt két kohóműben összesen 4, majd az 1927. évtől kezdődve 6 vasnagyolvasztó volt, melyek közül a két világháború közötti időben általában 2 állandóan hidegen állt. A 2 kohóműben foglalkoztatott munkások évi átlagos létszáma 600 és 1.100 fő között váltakozott. Az előállított nyersvas mennyisége az 1925. évig átlag 100 ezer tonna alatt maradt, az 1929. évben 368 ezer tonnával maximumot ért el, majd újra a 100 ezer tonna alá szállva, az 1936. évtől kezdve ismét a 300 ezer tonna fölé emelkedett. Az első bécsi döntés folytán az 1939. évben Magyarország elvesztett felvidéki területének egy részét és Kárpát-alját átmenetileg visszakapta, minek folytán azonban csak vasércbánya került vissza, vasnagyolvasztó nem, ami a meglévő 6 nagyolvasztó teljesebb kihasználását s ezzel a nyersvastermelésnek a 400 ezer tonna fölé való emelkedését eredményezte.

Jugoszláviának mind a jelentős vasérckincse, mind pedig tekintélyes szénkészlete révén megvolnának a lehetőségei számottevő vaskohászat kifejlesztésére, mégis inkább fejletlen jugoszláv vaskohóiparról lehet beszámolni. Nyersvas termelésének zöme Vareš-ben és amellet Topuskoban történik, ahol 2—2 nagyolvasztó áll rendelkezésre, újabban pedig Majdanpekben és Jeseniceben. A vaskohászatban foglalkoztatottak száma az 1929. évben haladta meg először az 1 ezer főt, amikor egyszersmind a termelt nyersvas mennyisége is első ízben lépte túl a 30 ezer tonnát. A vaskohászati alkalmazottak létszáma csekély visszaesés után 1937-ben az 1.7 ezer fölé emelkedett, amikor a termelt nyersvas mennyisége felülmúlta a 40 ezer tonnát, jórészt a zenicai állami vasmű kiépítésének kedvező hatása következtében. A jugoszláv nyersvastermelés az 1938. és 1939. években már megközelítette, illetve meghaladta a 60 ezer tonnát, bár ez a mennyiség a jugoszláviai természeti adottságokhoz mérten még mindig csekély eredménynek tekinthető.

Románia Magyarország délkeleti részének odacsatolása révén jelentős vasérc- és szénkincsnek, valamint kohóműveknek jutott birtokába, ami vaskohászatának alapfeltételeit és kifejlesztési lehetőségét biztosíthatta volna, mégis fejlett román vaskohásatról, a nyersvas termelésére vonatkozó adatok szerint, nemigen lehet szólni. Románia nyersvastermelése ugyanis az 1920. évi 19 ezer tonnát kitevő mennyiségről az 1928. évben is csak 70 ezer tonnára emelkedett, majd rohamos, egészen a 2 ezer tonnáig süllyedő visszafejlődés után, csak a második világháborút megelőző esztendőben tudott a 100 ezer tonna fölé emelkedni.

4. Ércbányászat

A délkeleteurópai országok ércbányászata a fémipar fontosabb nyersanyagainak kitermelése szempontjából — nem tekintve a vasércbányászatot és bauxitbányászatot — általában kedvezőtlen. Közülük a legfontosabb fémipari nyersanyagok a réz-, ólom- és horganyérc, csak Jugoszláviában található nagyobb mennyiségben, ahol ezenkívül még számottevő pirittartalmú ércet, továbbá króm- és antimonércet is bányásznak. A többi délkeleteurópai országban az említett fémek termelése aránylag csekély.

	Rézérc		Ólomérc		Horganyérc		Pirit	
	ezer t	%	1937. évi termelése ezer t	%	1937. évi termelése ezer t	%	1937. évi termelése ezer t	%
Ausztria	0.1	0.0	8.7	0.5	3.0	0.1	—	—
Csehszlovákia	0.7	0.3	3.9	0.2	2.0	0.1	18	0.2
Magyarország	—	—	—	—	—	—	—	—
Románia	—	—	7.4	0.4	6.3	0.3	11	0.1
Bulgária	—	—	0.2	0.0	—	—	—	—
Jugoszlávia	39.5	1.7	71.0	4.2	48.8	2.6	134	1.4
Összesen:	40.3	2.0	91.2	5.3	60.1	3.1	163	1.7
Európa:	148.2	6.3	295.0	17.5	477.3	25.5	6.141	62.7
Világ:	2.336.0	100.0	1.697.0	100.0	1.871.0	100.0	9.800	100.0

A fémipar egyik legfontosabb nyersanyaga a réz. A rézérctermelés egész Európában nagyon kedvezőtlen. A világtermelésben, mely 1937-ben 2.3 millió t-t ért el, Európa csak 6.3%-nak megfelelő 148.2 ezer t-val szerepelt, a délkeleteurópai államok termelése pedig annak mindössze 2.0%-át képviselte.

A délkeleteurópai országok közül a jugoszláviai lelőhelyek 1937-ben a világtermelés 1.7%-ának megfelelő 39.5 ezer t rézércet szolgáltatnak. Jugoszlávia tehát Németországot is megelőzte (30.3 ezer t) s a termelő országok sorában a nyolcadik helyen állott. A háborús erőfeszítések folytán a jugoszláviai rézércbányászat emelkedő irányzatot mutatott és a szerbiai Trepca, Majdanek és a Bor vidéki rézérclelőhelyek, valamint a boszniaiak mind nagyobb mértékben kerültek kihasználásra. Ausztria és Csehszlovákia elenyészően csekély mértékben vettek részt a rézérc bányászatában.

Az ólomérctelepek tekintetében valamivel kedvezőbb az európai helyzet, de a termelés mégsem fedezi a szükségletet. A délkeleteurópai országok a világ 1937. évi 1.7 millió t-t kitevő ólomérctermelésének 5.3%-át szolgáltatták (91.2 ezer t), míg Európa 17.5%-kal részesedett abban. Délkelet-Európa több ólomércet termel, mint akár réz, akár horganyt. Ólomérctermelés tekintetében szintén Jugoszláviát illeti az első hely 71.0 ezer t-val, mely mennyiség a világtermelés 4.2%-ának felel meg. Jugoszlávia ezzel a százalékos arányszámmal közvetlenül Németország után következett s a termelőországok rangsorában az ötödik helyen állott. A többnyire cinkércel közös ólomérctelepek Boszniában, Szerbiában és Szlovéniában fekszenek. A kiaknázott ólomérc legnagyobb része azonban kohósítás céljából kivitelre kerül, Jugoszlávia ólomtermelése ugyanis 1937-ben mindössze csak 4 ezer t-t tett. A délkeleteurópai államok közül Ausztria és Románia szerepeltek még egészen csekélymértékű ólomérctermeléssel (0.5%, 0.4%). Az ausztriai ólomérctermelés Karintiában folyik. Cseh-Szlovákiában 1937-ben mindössze 4 ezer t ólomércet nyertek (0.2%).

A fémipar legfontosabb nyersanyagai közül a horganyérc tekintében a legkedvezőbb a helyzet, mert az európai országokban bőséges cinkelőfordulások vannak, melyek 1937-ben a világ 1.9 millió t-t kitevő termelésének 25.5%-át (477.3 ezer t) szolgáltatták. Európa a vas után a nehéz fémek közül horganyérccel van a legjobban ellátva. A délkelet-európai államok horganyércből is nagyobb mennyiséget termelnek, mint rézércből, ugyanis 1937-ben 60.1 ezer t horganyércet (a világtermelés 3.1%-át) bányásztak. A délkeleteurópai államok közül horganyércbányászatban is Jugoszláviáé az elsőség, de az ólomérctermeléssel szemben horganyérctermelése szűkebb keretek között mozog. A világ horganyérctermelésének Jugoszlávia 48.8 ezer t-t kitevő termelése csak 2.6%-át jelenti. Románia, Ausztria és Csehszlovákia telepei jelentéktelenek s együttes termelésük alig haladja meg a 0.5%-ot.

A vas- és réztartalmú pirit termelése 1932 óta állandóan emelkedő irányzatot mutat. Európa a piritbányászatban kimagasló százalékos arányban vezet, a világ 1937. évi 9.8 millió t-t kitevő pirittermelésének ugyanis 62.7%-a (6.1 millió t) az európai kontinens országaiból került ki. A délkelet-európai államok 163 ezer t-val, 1.7%-kal szerepeltek a világtermelésben. A termelő országok között Jugoszlávia a kilencedik helyen állott, 134 ezer t (1.4%) piritet szolgáltatva a boszniai és horvátországi telepei révén. Termelésének legnagyobb részét Magyarország importálta.

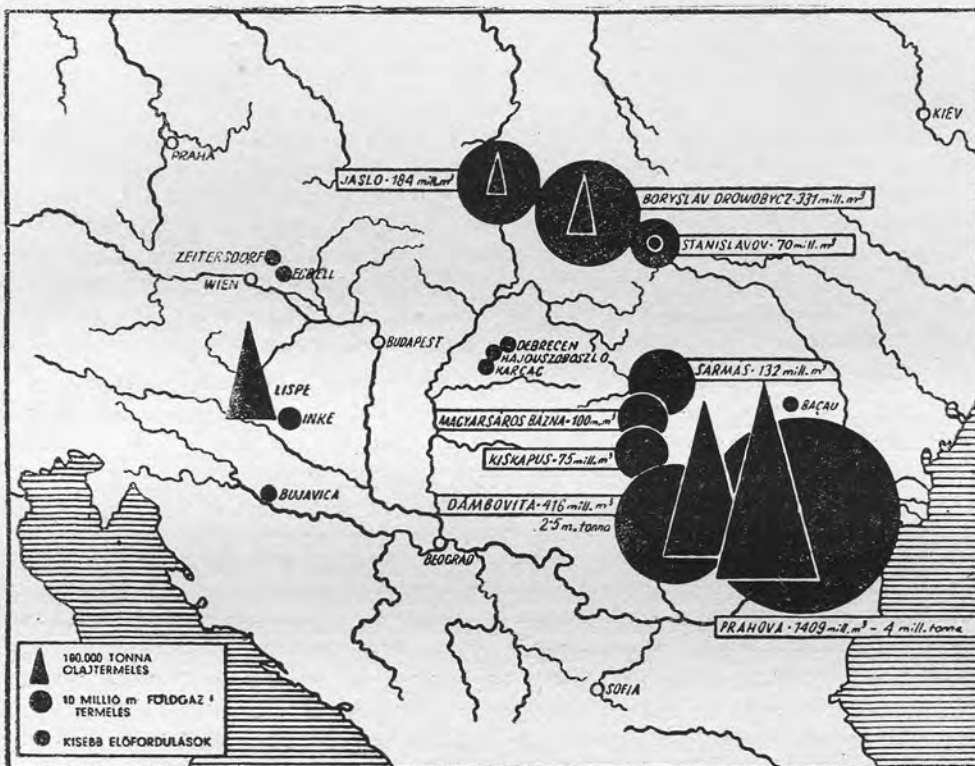
Az acélnemesítő fémek közül a délkelet-európai államokban termelhető három fémnek: a mangánnak, krómnak és antimónnak 1937. évi termelésére vonatkozó adatait az alábbi összeállítás tünteti fel:

	Mangánérc		Krómérc		Antimónérc	
	ezer t	%	ezer t	%	tonna	%
Ausztria	41.8	1.4	—	—	252	0.6
Csehszlovákia	—	—	—	—	1.246	2.9
Magyarország	10.1	0.3	—	—	—	—
Románia	18.3	0.6	—	—	—	—
Bulgária	4.5	0.1	0.9	0.2	—	—
Jugoszlávia	1.6	0.1	28.4	4.9	1.980	4.6
Összesen:	76.3	2.5	29.3	5.1	3.478	8.1
Európa:	302.7	10.0	145.4	25.0	5.016	11.8
világ:	3.029.1	100.0	585.0	100.0	42.587	100.0

Az acélnemesítő fémek között a legnagyobb mennyiségben áll rendelkezésre s ezidőszert a legnagyobb arányban a mangánt termelik. Mangánnal nemcsak Európa, de a másik nagyipari földrész, Észak-Amerika sincs kellőképpen ellátva. Az európai termelés 1937-ben 302.7 ezer t-t tett (10.1%), holott az acélttermelésben Európa 41.4%-kal vezető helyen állott a világrészek között. A délkelet-európai államok együttesen 2.5%-os részesedésnek megfelelő 76.3 ezer t mangánércet termeltek. Ausztria mangánérctelepekben szegény, ezért csak szerény keretek között folytat termelést, mely a világ 1937. évi szükségletéhez mindössze 41.8 ezer t-val (1.4%) járult hozzá. Románia 18.3, Magyarország 10.1 ezer t mangánércet termelt, mely mennyiségek részesedése jóval egy százalék alatt volt.

A modern fémkohászatban az acélnemesítő fémek közül egyre fokozódó szerepre tesz szert a króm. Gazdag krómérctelep kevés helyen található, számottevő termelés is csak három—négy országban folyik, de a második világháború alatt a króm szerepe egyre jobban fokozódott

s azért a kisebb kapacitású termelőhelyek is kihasználás alá kerültek. A délkelet-európai államok közül Jugoszlávia termelése jelentős. Krómérctelepeinek rendszeres feltárása csak az előző világháború befejezése után kezdődött, de ma már Európa krómellátásában Jugoszlávia jelentős tényező, amennyiben ott az 1937. évben 28.4 ezer t (4.9%), 1940-ben pedig már 45.0 ezer t krómércet bányásztak. Újabban Bulgáriában is megindult a krómtermelés, mégpedig Macedóniában és Skoplja környékén. Bulgária krómérctermelése 1937-ben ugyan még 1.000 tonnán alul maradt. 1939-ben azonban már 4.6 ezer tonnát tett. Az európai termelés legnagyobb részét egyébként anatóliai telepei révén Törökország szolgáltatta, mely a termelő államok sorában is a második helyen állott.

A DUNATAJ KŐOLAJ ÉS FÖLDGÁZ TERMELÉSE

Az acélnemesítő fémek közül a ritka előfordulású antimónnak gazdag lelőhelyei csak Mexikóban, Kinában és Bolíviában vannak. Termelése szűk keretek között mozog, 1937-ben ugyanis a világon mindössze csak 42.6 ezer t antimónt termeltek, amelyből Európa 11.8, a délkelet-európai államok pedig 8.1%-kal részesedtek, melyek között Jugoszlávia töltötte be a vezető szerepet 1.980 t-val (4.6%). Számottevő volt azonban Cseh-Szlovákia termelése is, mely 1.246 t-t tett (2.9%). Ezekhez az országokhoz képest Ausztria termelése lényegesen kisebb. Alig haladta meg a 250 t-t (0.6%). Magyarországon csak az átmenetileg visszacsatolt felvidéki területsávon folyt kisebb jelentőségű antimónérc termelés.

5. Bauxitbányászat

A bauxitbányászat kialakulásáról voltaképpen az első világháború befejeződését követő években, igazi fejlődéséről pedig csupán a két világháború közötti időszak utolsó évei óta lehet beszélni. A világ bauxittermelésének mennyisége ugyanis az 1922. évi 0.7 millió tonnáról 1936-ban 2.9, 1937-ben 3.8, az 1938. évben pedig már 4 millió tonna fölé emelkedett. A délkeleteurópai államok közül a bauxittermelés nagysága tekintetében Magyarország emelkedik ki, melynek bauxittermelése egyszerűs mind világviszonylatban is elsőrendű jelentőségű, amennyiben Franciaország, a világ első bauxittermelő országa után sorrendben mindjárt a következő helyet tölti be. A délkeleteurópai államok bauxittermelésére vonatkozó adatokat az alábbi táblázat tartalmazza:

	Bauxittermelés az		
	1922—1929 évek átlagában	1930—1937 évek átlagában	1938 évben
	ezer tonnában		
Ausztria	3.8	3.6	3.6 ^{*)}
Magyarország	161.4	195.4	540.7
Jugoszlávia	67.5	156.9	406.4
Bulgária	2.8	3.2	3.2 ^{*)}
Románia	2.0	4.0	11.8
Délkeleteurópa összesen	237.5	363.1	965.7
Európa összesen	856.4	1.129.9	2.189.8
Világ összesen	1.513.2	1.866.1	4.036.3

^{*)} Becslés.

Magyarország területén elsőízben Erdélyben a Bihari érchegységben fedeztek fel bauxittelepeket, amelyekben a termelés nagysága az 1915—17. évek alatt évenként átlag mintegy 130 ezer tonnát tett. A magyar termelés azonban e területen az első világháború után, amikor az Romániához csatoltatott, megszűnt. Ekkor a Dunántúl, Fejér-megyében, eleinte szerény keretek között (évi 0.5—4.0 ezer tonna termeléssel), majd az alumínium iránt mutatkozó fokozottabb külföldi érdeklődés következtében az 1927. évtől kezdődően nagy lendülettel (évenként a 400 ezer tonnát is megközelítve) indult meg a termelés. Bauxitlőhelyek vannak még Magyarországon Veszprém-, Zala- és Nógrád-vármegyében is. Ezen kívül 1937-ben ugyan kisebb bányakincsel rendelkező, de a Fejér-megyéinél lényegesen nagyobb alumíniumtartalmú bauxittelepet Baranya-vármegyében is felfedeztek. Majd 1941-ben, a második bécsi döntéssel átmenetileg visszakapta Magyarország a Bihar-vármegyei bauxittelepet is s akkor mindent egybevéve a Magyarország területén lévő bauxit-előfordulások bányakincse mintegy 160 millió tonnára volt tehető. Az évi termelés az 1939. évben már meghaladta a ½ millió tonnát s a fejlődés azóta tovább folytatódott. A kitermelt bauxit legnagyobb része kiviteltre került, minthogy az alumínium előállításához szükséges olcsó — vízierőből termelt — villamosenergia ezidőszert Magyarországon még nincsen. Az alumíniumgyártás — mely Magyarországon az 1937. évben kezdődött —, egyelőre csupán szerény keretek között folyik.

Jugoszlávia területének főként az északnyugati, a Worheini tó és Bistrica közötti része, valamint Horvátországban a Velebit hegység vidéke különösen gazdag bauxitban, de nagyon jelentős Dalmáciában a Zogorje-fennsík bauxitkincse is. Ennek ellenére a bauxittermelés Jugo-

szláviában egészen új keletű, de rövid idő alatt olyan mértékben kifejlődött, hogy a világ bauxittermelésében Jugoszlávia rövidesen a negyedik, sőt a harmadik helyre került. A kitermelt bauxit mennyisége ugyanis, mely az 1934. évig általában 100 ezer tonna alatt maradt, 1935-ben megkétszereződött, az 1938. esztendőben pedig már meghaladta a 400 ezer tonnát is. Jugoszláviának csaknem egész bauxittermelése kivitelre került s csak a közelmúltban létesült egy alumíniumgyára.

A többi délkelet európai ország közül *Ausztriának* a Lausatal vidéke tartalmaz bauxitot. *Romániának* fő bauxitterülete a bihari érc-hegység volt, mely azonban a második bécsi döntés folytán átmenetileg visszacsatoltatott Magyarországhoz, *Bulgáriának* pedig csupán évi 1—2 ezer tonna bauxittermelésről adott számot.

6. Arany- és ezüsttermelés

A világ aranytermelésének csupán alig több, mint 1%-a származott, a második világháborút közvetlenül megelőző néhány év átlagtermelése szerint Európából, viszont Európa aranytermelésének majdnem a felét a délkelet európai országok szolgáltatták. Ezzel szemben a világ ezüsttermelésében Európának részesedése lényegesen nagyobb volt — majdnem elérte a 6%-ot —, de a délkelet európai országok csak mintegy negyedrésszel, tehát sokkal kisebb hányaddal szerepelnek Európa ezüsttermelésében, mint aranytermelésében. A délkelet európai államok arany- és ezüsttermelésére vonatkozó adatokat egyébként az alábbi táblázat tünteti fel:

	Aranytermelés az				
	1901—1910 évek átlagában	1913 évben	1921—1929 évek átlagában	1930—1937 évek átlagában	1938 évben
	k i l o g r a m m b a n				
Ausztria és tartom.	100	284	—	—	—
Ausztria	—	—	31	—	—
Csehszlovákia	—	—	247	306	300
Magyarország	3.369	2.924	—	76	182
Szerbia	125	200 ¹⁾	—	—	—
Jugoszlávia	—	—	345	2.033	2.436
Románia	—	—	1.566	3.867	5.004
Összesen:	3.594	3.408	2.189	6.282	7.922

¹⁾ 1914. évi adat.

	Ezüsttermelés az				
	1901—1910 évek átlagában	1913 évben	1921—1929 évek átlagában	1930—1937 évek átlagában	1938 évben
	t o n n á b a n				
Ausztria és tartom.	39.2	54.4	—	—	—
Ausztria	—	—	1.2	0.9	0.3 ¹⁾
Csehszlovákia	—	—	33.9	34.2	37.0
Magyarország	16.1	8.9	—	0.5	1.7
Szerbia	0.3	0.9	—	—	—
Jugoszlávia	—	—	4.6	49.6	78.5
Románia	—	—	3.2	12.5	22.4
Összesen:	55.6	64.0	42.9	97.7	139.9

¹⁾ Becslés.

Az első világháború előtti *Ausztria* évi aranytermelése 1—200 kg-ot, ezüsttermelése pedig 40—50 tonnát tett. Ausztria ebben az időben ezüst-

termelése tekintetében a délkelet európai országok között az első helyen állt. Ausztria nemesfémtermelése majdnem kizárólag Böhmenből származott a Salzburg, valamint Tirol és Vorarlberg tartományokban termelt arany mennyisége ugyanis együttesen sem haladta meg a 10 kg-ot, Krain, valamint Tirol és Vorarlberg tartományok ezüsttermelése pedig 1 tonna alatt maradt. Minthogy Böhmen az első világháború után Csehszlovákia részévé vált, Ausztria nemesfémtermelése a két világháború közötti időszakban egészen jelentéktelenné zsugorodott.

Csehszlovákia a két világháború között a Szudéta területen és a Magyarországtól odacsatolt Felvidéken — különösen a besztercebányai bányakapitányság területén lévő Körmöcbánya vidékén — továbbá Kárpátalján termelt aranyat és ezüstöt. Aranytermelése évi átlagban mintegy 2—300 kg-ot tett, a valamivel jelentősebb ezüsttermelése pedig 30—40 tonna körül ingadozott.

A délkelet európai államok első világháború előtti aranytermelésének több, mint 90%-a az első világháború előtti Magyarországból származott, ahol a túlnyomólag harmadkori erupciós kőzetekhez kötött arany- és ezüstelőfordulások kibányászása több évszázados multra — néhány bányában a római korig — tekinthet vissza. A legrégebb, leghíresebb és leggazdagabb aranytermelőterület az Erdélyi Érchegységben Verespatak környéke, a legnagyobb mennyiségű aranybányászat a Brád, ezüstbányászat pedig a Nagybánya melletti bányákban folyt. Magyarország aranytermelése a múlt század 70-es éveiben elért mintegy 1.400 kg. mennyiségről, csekély visszaeséseket nem tekintve, állandó fejlődés után a század első évtizedeiben már közel 4.000 kg-ra emelkedett. Ezüsttermelése ezzel szemben az ezüst árának csökkenése miatt süllyedő irányzatú volt, amennyiben az említett időszak alatt majdnem 30 tonnáról 10 tonna alá szállt. Magyarország 1913. évi nemesfémtermelésének bányakapitányságok szerinti megoszlásáról az alábbi összeállítás nyújt tájékoztatást:

Bányakapitányság	Arany- t e r m e l é s		Ezüst-	
	kg	%	kg	%
Besztercebánya	138	4.7	2.756	31.7
Budapest	5	0.2	—	—
Igló	—	—	118	1.3
Nagybánya	777	26.6	4.309	49.6
Zalatna	2.004	68.5	1.513	17.4
Összesen:	2.924	100.0	8.696	100.0

Minthogy a trianoni békeszerződés folytán a feltüntetett bányakapitányságok közül a besztercebányait és iglóit Csehszlovákiához, a nagybányait és zalatnait pedig Romániához csatolták, Magyarország az első világháború után nemesfémtermelését voltaképpen teljesen elvesztette. Az a kevés arany- és ezüsttermelés, amelyről Magyarország a két világháború között mégis számot adhatott, a budapesti bányakapitányság területén lévő recski rézércbányából származott, ahol a kitermelt érc egészen csekély mennyiségben aranyat és ezüstöt is tartalmaz. A bécsi döntések folytán átmenetileg visszacsatolt keletmagyarországi és erdélyi területtel a nagybányai bányakapitányság visszatért Magyarországhoz, amelynek az 1941. évtől kezdve ismét számbavehető arany-, de még számottevőbb ezüsttermelése volt.

Jugoszlávia nemesfémtermelésének a volt Szerbia területe a legfontosabb forrása, ahol a legrégebb idők óta ismeretesek voltak arany- és ezüstlelőhelyek. Az első világháború előtt már 10 ezüst- és 5 aranybánya: (Ripanj, Babé, Gor, Studena, Vranja stb.) volt feltárva, kiaknázásuk azonban — az ország bányakultúrájának fejletlensége miatt — csak az elmúlt évtized alatt vett nagyobb lendületet. Jugoszlávia nemesfém-bányászatának az utóbbi években bekövetkezett fellendülését szembevetően mutatják az arany és ezüst termelésére vonatkozó adatok is, amelyek szerint a termelés az 1930-as évig alig, azontúl azonban rohamosan emelkedett. Az évi aranytermelés az 1920-as években elért 1—200 kg-ot tevő mennyiségéről 1937-ben 2.7 ezer kg-ra, az ezüsttermelés pedig 1—2 tonnáról az 1938. évben majdnem 80 tonnára szökött fel s ezzel Jugoszlávia egyszersmind a délkelet európai országok között a legnagyobb ezüsttermelő országgá lépett elő.

Románia nemesfém-bányászatáról csak az első világháború befejezése óta lehet beszélni, amikor a Magyarország keleti és erdélyi területein lévő gazdag arany- és ezüstbányák Románia tulajdonába mentek át. A legfontosabb bányák a Verespatak és Nagybánya környékiek, jelentős aranyelőfordulások még a Brezoi és Perisani melletiek. Romániának, de egyszersmind Európának is (Szovjet-Oroszországot figyelmen kívül hagyva) legnagyobb aranybányavállalata a „Mica“ román bányarészvénytársaság bukaresti cég, mely Románia egész aranytermelésének mintegy 70%-ában részesedett. A „Mica“ mellett, mint nagyobb üzem, csak az állami bányászat (Rimma) jöhet szóba. Románia aranytermelése, mely 1921-ben 1.1 ezer kg-ot tett, 1938-ban 5 ezer kg-ra, 1939-ben pedig már a 6½ ezer kg fölé emelkedett. Ezüsttermelése ugyanakkor 2 tonnáról 23 tonnára növekedett. Románia ennek következtében a második világháborúig a délkelet európai országok között a legnagyobb, Európának pedig első aranytermelő országa volt s az is maradt, mintegy 4.000 kg-os termelésével, az 1941. évtől átmenetileg újra Magyarországhoz tartozó bányák termelésének kiesése után is.

Bulgáriában 1939 óta üzemben van az angol-francia tőkeérdekeltség által ellenőrzött trn-i aranybánya, amelynek napi körülbelül 1 kg-os fémtermelését a Bolgár Nemzeti Bank veszi át.

7. Nyersolajtermelés

Európa Oroszország nélküli nyersolajtermelésének majdnem 90%-át a délkelet európai államok szolgáltatták s ezek között is elsősorban Románia, mely egyszersmind a világ nyersolajtermelő államainak nagyság szerinti rangsorában is az 5—6. helyről csak a legutóbbi években süllyedt a 8—9. helyre. A többi délkelet európai állam nyersolajtermelése a romániaihoz mérten csekély, bár e területeken a legújabb időkben — kapacitás tekintetében rohamosan fejlődő — több új nyersolajforrásról lehet számot adni. A délkelet európai államok nyersolajtermelésének a századfordulót követő évtized átlagára, 1913. évi eredményére, valamint a két világháború közötti időszakra vonatkozó adatait az alábbi táblázat tünteti fel:

	Nyersolajtermelés az					
	1901—1910 évek átlagában	1913 évben	1920—1929 évek átlagában	1930—1937 évek átlagában	1938 évben	1939 évben
	e z e r t o n n á b a n					
Osztrák-Magyar Monarchia	1.065	1.068	—	—	—	—
Ausztria	—	—	—	7	63	110
Csehszlovákia	—	—	16	20	—	—
Szlovákia (átmenetileg)	—	—	—	—	19	18
Magyarország	—	2 ¹⁾	—	0	43	143
Albánia	—	—	—	19	127	208
Románia	819	1.848	2.537	7.496	6.601	6.239
Lengyelország	—	—	742	557	507	523
Összesen:	1.884	2.918	3.295	8.099	7.360	7.241
Világtermelés	32.208	52.428	144.122	215.571	272.558	284.800

¹⁾ 1914. évi adat.

Az *Osztrák-Magyar Monarchia* olajtermelését a galíciai nyersolajforrások szolgáltatták, ahol már az olajipar bölcsőjének tekintett Amerikát is fél évszázaddal megelőzve foglalkoztak olajdesztillációval. A galíciai olajkutak termeléséről már a múlt század második felétől kezdve vannak adatok, melyek szerint az a század végéig mintegy 90 ezer tonnát ért el, s ezzel a romániai termelést is megelőzve, a harmadik helyen állt a világ nyersolajtermelő államai között, az 1909. évi termelés pedig meghaladta a 2 millió tonnát. Ettől az időponttól kezdve azonban a galíciai nyersolajkutak termelése állandóan csökkent, s 1918-ban csak 0.8 millió tonnát tett. Galiciának Lengyelországhoz történt csatolása, tehát 1919 óta, nyersolajtermelésében további csökkenés állapítható meg, mely 1939-ben 0.5 millió tonnára süllyedt.

Ausztriában csak az 1929. év után mutatkozott érdeklődés nyersolajforrások feltárása iránt, holott minden jel arra vallott, hogy a magyarországi egbelli nyersolajelőfordulások Wien irányában osztrák területen is folytatódnak. Az 1930. évben Zistersdorffnál 729 méter mélységig végzett fúrás munkálatok eredménnyel jártak és Göstingnél került feltárássra az első ausztriai olajmező, melynek kitermelése 1937-ben már 33 ezer tonna nyersolajat eredményezett. Ausztriának ideiglenesen a Német Birodalomhoz való csatolása után 1938-ban új fúrások létesültek (Nickolsburgban, Feldbergben), melynek következtében a nyersolajtermelés 63 ezer tonnára, majd az 1939. évben 110 ezer tonna fölé emelkedett, további biztató kilátásokat nyújtva.

Csehszlovákia csak 1919-től kezdve adhat számot nyersolajtermelésről, amikor a magyarországi egbelli olajmező csehszlovák fennhatóság alá került. Az évenkénti nyersolajtermelés 1939-ig 11 ezer és 26 ezer tonna között ingadozva — átlag mintegy 18 ezer tonnát tett, beleértve az időközben feltárt trencsénvármegyei Turzó környékén levő olajforrás termeléseredményét is. A kizárólag kenőanyagot szolgáltatató egbelli olajforrással szemben a turzói olaj, benzinnel lepárlására is alkalmas.

Magyarországon ásványolaj és egyéb bitumenek természetes előfordulásai a legrégebb idők óta ismeretesek. Kezdetleges kutatások már a múlt század közepén folytak, tervszerű kutatásról azonban csak a század eleje óta lehet beszélni, amelynek első komoly eredménye a nyitrai megyei egbelli nyersolajforrás 1913. évi feltárása volt. Az egbelli olajmező

160--250 m mélységből származó, benzinpárlatot nem tartalmazó, de elsőrendű kenőanyagul használható ásványolajat szolgáltat, melynek termelése az 1914. évi 1.6 ezer tonnáról 1918-ban 10.4 ezer tonnára emelkedett s 5 év alatt összesen mintegy 30 ezer tonnát tett. Az 1918. év végétől kezdve Egbell Csehszlovákia fennhatósága alá került s azóta Magyarország nyersolajtermelése egyáltalában nem volt 1937-ig, amikor a folyós szénhidrogénekre irányuló több évtizedes kutatások sikerrel jártak. Magyarország északkeleti részén, Heves vármegyében Bükkszék környékén, valamint az ország délnyugati részén, Zala vármegyében, Lisper (Szentadorján község) környékén végzett fúrások ugyanis olajtartó szinteket ütöttek meg. A bükkszéki olajtartó réteg a közép oligocen geológiai korból származik, 70—330 m mélységű, melyből az olaj kisebb-részben gáznyomás folytán, nagyobb részben szivattyúzással kerül a felszínre. A lispei olajtartó réteg viszont újabb keletkezésű, az alsó pliocén-korból származik, 1.000—1.300 m mélységű, melyből az olaj földgáz nyomása folytán nagy erővel tör a felszínre. Mindkét olajféleség a paraffinbázisú ásványolajok csoportjába tartozik, de a lényegesen kisebb mennyiségben kitermelhető bükkszéki olaj benzintartalma is jóval kisebb (2.6—7.2%) a lispeinél (27%). A szóbanforgó két olajmezőn a termelés eredménye az 1937. évben még csak 2.2 ezer tonnát ért el, de az 1938. évben már 42.8 ezer, az 1939. évben pedig már 143.8 ezer tonna nyersolajtermelésről s annak a következő években további jelentős emelkedéséről adhatott számot Magyarország. A magyar nyersolajtermeléssel kapcsolatban említést érdemel a Romániától átmenetileg visszacsatolt északerdélyi területen lévő Derna-tatarosi aszfaltelőfordulás, nem annyira a termelhető mennyiség tekintetében, mint inkább ritka előfordulásánál fogva. Az itt kiaknázható aszfaltföld desztillálása révén nyersolaj nyerhető. Az ily módon termelt nyersolaj mennyisége 1906-ig összesen kb. 25 ezer tonnát, 1907-től kezdve pedig évenként mintegy 2—2.5 ezer tonnát tett.

Jugoszláviában már 1850-ből származó feljegyzések beszámolnak nyersolajelőfordulásról Ludbreg, Pogancec, Pitomaca, Ivanic, Mikleuska, Paklenica és Petrovoselo környékén olajkutatás is folyt, de eleinte nagyon kezdetleges módon. Az 1915. esztendőben végzett első fúrás 100 tonna olajat eredményezett. Az 1925. év folyamán gazdag olajmezőkre bukkantak, de az olajkorszern eleinte nem mutatott érdeklődést új kutak létesítése iránt 1939-ig, amikor a magyar határ közelében lévő olajtartó réteg feltárása megkezdődött, mindjárt az első héten 360 tonna olajtermelési eredménnyel.

Románia ásványolajelőfordulásairól már a XVII. századból származó irodalmi feljegyzések említést tesznek, a XIX. század közepétől viszont rendszeres évenkénti termelési adatok állnak rendelkezésre. A romániai nyersolajelőfordulások a Kárpátok déli, délkeleti és keleti flysh-területén foglalnak helyet Prahova, Dimborica, Buzeu és Bacau kerületekben, melyek közül a Prahova kerület a legnagyobb jelentőségű. A főlelőhelyek az északi szakaszon Bustenari, a déli szakaszon pedig Moreni, Baicoi, Tintea és Aricesti körül helyezkednek el, de jelentősek még Dimbovica telepei is. Románia olajtermelése a múlt század közepétől az 1913. évig egyenletes fejlődés után majdnem 2 millió tonnára emelkedett. Románia ekkor az olajtermelő államok nagyságszerinti sorrendjé-

ben az Északamerikai Egyesült Államok, Oroszország és Galicia, ill. Mexikó után a negyedik helyet töltötte be. Az első világháború alatt Románia nyersolajtermelése átmenetileg 1 millió tonna alá süllyedt, de az 1920. évtől kezdődő lendületes fejlődés után 1936-ban elérte 8.7 millió tonnával eddigi termelésének maximumát. Bár az 1937—1939. években a romániai nyersolajtermelés csökkenő irányzattal 7.2, 6.6, ill. 6.2 millió tonnára szállt alá, mégis meghaladta az ország nyersolajszükségletét, úgyhogy az elmúlt évek során évi átlagban mintegy 6 millió tonna olajat exportált.

A délkelet európai államok közül még említésre méltó *Albániának* a S. Giovanni di Medua és Valona területén lévő nyersolajelőfordulásai. A termelés az 1933. évben kezdődött s 2 ezer tonnáról gyors fejlődés után az 1938. évben 127, majd az 1939. esztendőben már 208 ezer tonnára emelkedett. *Bulgáriának* nyersolajtermeléséről nincsenek adatok rendelkezésre.

8. Földgáztermelés

Földgázelőfordulások részben ásványolaj kísérőjeként, részben attól függetlenül találhatóak.

A délkelet európai államok sorában *Románia* a legjelentősebb gáztermelő állam. A romániai természetes gáz a kárpáti gáz- és olajzóna geológiai folytatásának tekinthető. Főként a román dombvidéken található nagyobb mennyiségű gáz; hegyi gázforrásként csak Lopatari említhető. Az 1882. évben a Colibasi mellett végzett fúrások 300 m mélységnél érték el jelentős gázkiömlést, 1890-ben pedig Aricestinél (Rahova) bukantak nagyobb gázmennyiségre. Az 1904. évi draganeasai fúrás alkalmával 455 m-nél naponként mintegy 11 ezer m³ gáz került felszínre. A román kezelés alá jutott erdélyi gázmezőkön 1919-től 1938-ig összesen mintegy 4.0 milliárd — évi átlagban 200 millió — m³ földgázt termeltek, amelynek 98 százalékát a közeli helységek használták fel világításra, fűtési- és ipari célokra. Ó-Románia 1921. évi 90.5 millió m³-t kitevő gáztermelése fokozatos fejlődés után 1936-ban majdem elérte a 2 milliárd m³-t, a további évek termelésében azonban némi csökkenés volt észlelhető.

Magyarországon — főleg Erdélyben — a földgáz természetes alakjában évszázadok óta ismeretes. A magyarsárosi és báznai gázömléseket már a XVIII. században kiküldött bizottság vizsgálta felül. Rendszeres kutatás azonban — sók feltárását célzó szándékkal — csak 1908-ban indult meg az erdélyi medencében. Az itt, valamint az Alföldön előforduló gázok származásilag nem kapcsolódnak ásványolajhoz. A kissármási fúrás hatalmas gázmennyiség jelenlétét igazolta, ezért 1909. őszén megkezdődött a gázmezők részletes geológiai vizsgálata, 1910-ben pedig állami gázakció indult meg a földgáz feltárásának s hasznosításának tanulmányozására. Az erdélyi medencében 36 u. n. zártboltozat (brachy antiklinalis) volt megállapítható, 530 km²-re becsült földgázterülettel. Az 1912—1913. években Kissármáson 9 új gázkutató fúrtak s feltárták a mezősámsondi, magyarsárosi, báznai, kiskapusi és mezőzáhi gázmezőket. A feltárt hat erdélyi gázmező 20 kútja 1913-ban, összesen napi 2.4 millió m³ földgázt szolgáltatott, — melynek fűtőértéke napi 38 ezer q, 5 ezer kalóriás barnaszénnek felel meg. Erdélyben a magyar uralom alatt, tehát 1918. őszéig az említett gázmezőkön még 12 gázkutató fúrtak. Az 1913—

1918. években termelt összes gázmennyiség meghaladta a 2.4 milliárd m³-t. Magyarország többi földgázmezőin — a Nagyalföldön Hajduszentoszló, Debrecen, Karcag városok, illetőleg Tiszaörs község földgáz-előfordulásai, nagymennyiségű 51—78 C hőfokú jódos sósvíz állandó felhajtása révén — nagyértékű gyógyfürdők létesültek. Az 1913. évi egbelli nyersolajfúrások alkalmával 160.3 m. mélységnél napi 16 ezer m³, 163.5 m-nél pedig 10—12 ezer m³ gázmennyiség ömlött felszínre. A bükkszéki és lispei olajkutak is szolgáltatnak földgázt, ez utóbbi feltárásakor becslés szerint napi 400 ezer m³ földgáz feltörését állapították meg. Magyarország hasznosított gáztermelése — az első világháború utáni területen — az 1932. évi 2 millió m³-rel szemben 1939-ben elérte a 13 millió m³-t.

A jugoszláv területen 1918-ban Lipik közelében végzett első olajfúrás említhető meg, amely 360 m mélységnél 256 ezer m³ csaknem tiszta metánból álló földgázt is eredményezett. Az 1938. évre vonatkozó adatok e területen 2.4 millió m³ gáz termeléséről számolnak be.

Ausztriában csak kisebb jelentőségű gázelőfordulásokkal találkozunk. Felső-Ausztriában a 90-es évek elején Welsben végeztek fúrásokat, amelyek kapcsán 115 és 150 méter mélységben gázszivárgásokhoz jutottak. A legintenzívebb gázfejlődés itt 240 méter mélységnél mutatkozott. Gázelőfordulások vannak még a Felső-Ausztriát Stájerországgal összekötő bosrucki alagútban. Alsó-Ausztriában a bécsi medence északi részében Oberlaa, Rothneusiedel környékén végzett fúrások közben 104 méter mélységből égő gáz került felszínre. További két fúrás történt Neu-Erlaa-ban, 2.5 km-re Atzgersdorftól délre.

Csehszlovákiában Morvaország és Szilézia területén Mährisch-Trübau és Reichenau környékén volt gázexhaláció észlelhető. Említésre méltó gázelőfordulások vannak még Nieder- és Oberkurtzwald, Alt-Bielitz és Baumgarten vidékén.

A Kárpátok északi lejtőjén, a Klenczany-tól délnyugati irányban Bukovináig húzódó galíciai olajvidék természetes gázokban is gazdag. Főként Boryslaw és a stanislawi kerület földgázelőfordulásai emelkedtek nagyobb helyi gazdasági jelentőségre. Ásványolajtól függetlenül szabadon kerül felszínre a gáz Krynica fürdő közelében, Tylitzben.

9. Sóbányászat

Délkelet-európa sóban nem szűkölködő terület. Az Északkeleti és Keleti Kárpátok övezetének medencéje és külső lejtője egyaránt bővelkedik harmadkori képződményű kősótelepekben. A Kárpátok délkeleti szakaszától a Fekete-tenger partjáig, valamint a Duna alsó folyásáig elterülő vidék pedig különösen oldott állapotban tartalmaz sok sót, forrásokban, tavakban és lagunákban. Sóban gazdag az Alpok keleti vidéke is, főként bőséges sótartalmú forrásai és tavai révén. Délkelet-európa sótermelése, Európa egész sótermeléséhez viszonyítva, ugyan nem nagyon jelentős — annak 10 százalékát sem teszi —, de többé-kevésbé elegendő ahhoz, hogy az ott lévő országok sószükségletét fedezze. Az alábbi táblázat a délkelet-európai országok sótermelését tünteti fel a századfordulót magában foglaló tíz esztendő átlagában, az első világháborút megelőző esztendőben, továbbá a két világháború között eltelt 19 év átlagadatai alapján:

	1896—1905		Sótermelés az 1913		1920—1933	
	évek átlagában		évben		évek átlagában	
	1000 t	%	1000 t	%	1000 t	%
Ausztria	325	50.2	365	44.6	138	20.8
Csehszlovákia	—	—	—	—	139	20.9
Magyarország	185	28.6	256	31.3	—	—
Bosznia és Hercegovina	17	2.6	54	6.6	—	—
Jugoszlávia	—	—	—	—	49	7.4
Bulgária	10	1.6	18	2.2	35	5.3
Románia	110	17.0	126	15.3	303	45.6
Összesen:	647	100.0	819	100.0	664	100.0

A szóbanlevő országok sótermelésének alakulását az első világháborút megelőző és azt követő években az alábbi táblázat szemlélteti:

	Sótermelés.							
	1913-ban		1921-ben		1929-ben		1939-ban	
	Összes só	Ebből kősó	Összes só	Ebből kősó	Összes só	Ebből kősó	Összes só	Ebből kősó
Ausztria	365	200	75	2	178	3	171 ¹⁾	1 ¹⁾
Csehszlovákia	—	—	91	5	166	5	174	5
Magyarország	256	250	—	—	—	—	64 ²⁾	64 ²⁾
Jugoszlávia	54 ³⁾	10 ³⁾	35	29	45	40	74	53
Bulgária	18	—	10	—	29	4	87	10
Románia	126	126	233	233	322	319	348	346

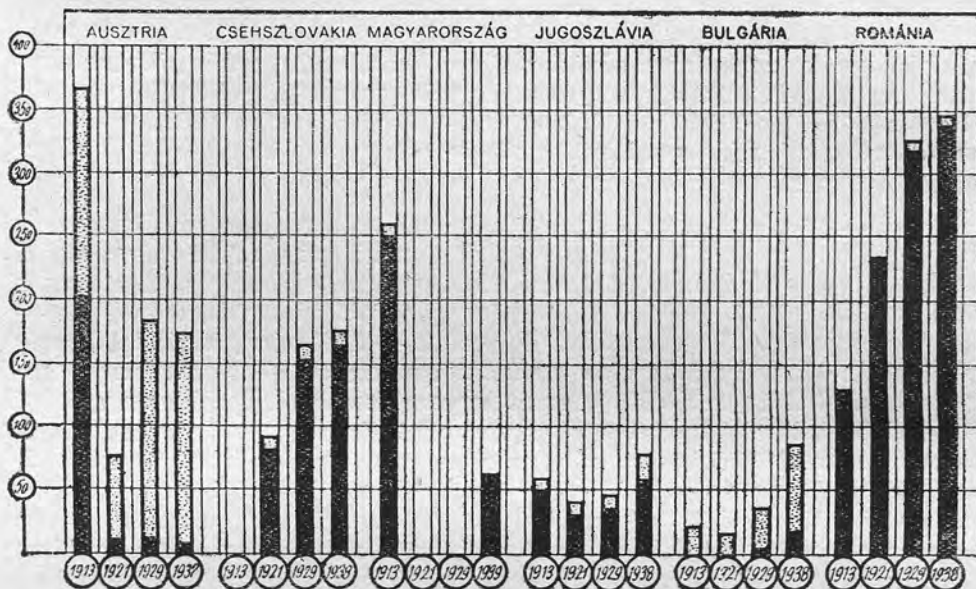
- 1) 1937. évi adat.
2) 1939. " "
3) Bosznia-Hercegovina.

A só valamennyi országban állami egyedárúság tárgya.

Ausztria, illetőleg az Osztrák császárság területén az első világháborút megelőzően — eltekintve az egyéb sók mellett főzósót is tartalmazó ásványvízforrásaitól — sót az Alpok északi szegélyén, mégpedig annak az Alsó-Ausztriától Svájcig terjedő szakaszán, de különösen a Kárpátok északi lejtőjén Galiciában és Bukovinában termeltek. Ezenkívül Istriában és Dalmáciában tengervízből is jelentősebb mennyiségű sót nyertek. Az Alpok vidékén lévő 6 sótelep mintegy 2.500 munkással az 1896—1905. évek átlagában 138.5 ezer tonna sót termelt, amelyből 2.2 ezer tonna volt kősó, a többi főtt só. Galiciában és Bukovinában összesen 12 sótelepen mintegy 2.900 munkással bányásztak sót. A nyert 150.4 ezer tonna évi átlagos sótermelésből 96.1 ezer tonnát tett a kősó. Ugyanakkor Istriában és Dalmáciában 5 nagyobb sóföldében összesen 36.3 ezer tonna főtt sót állítottak elő tengervízből. Sótermelése mellett Ausztria évenként átlag még 42.9 ezer tonna ipari sót importált, főként Németországból és 13.0 ezer tonna sót vitt ki legnagyobb részét Magyarországra. Az első világháború után Ausztriának csak az Alpok vidékén lévő sótelepei maradtak meg. E telepek termelése a két világháború közötti időszakban szép fejlődést mutatott. Ausztria sótermelésének mennyisége ugyanis a 20-as évek elején elért 100 ezer tonnával szemben fokozatos emelkedés után az 1929. évben meghaladta a 175 ezer tonnát, 1935-ben pedig már majdnem elérte a 200 ezer tonnát. Az ország szükségletének kielégítése szempontjából azonban még ez a sótermelés is kevésnek bizonyult, s ezért azt évenként mintegy 6—7 ezer tonna sóbehozattal ki kellett egészíteni. Az Osztrák Birodalom ugyanis az első világháború után leggazdagabb

sótelepeit elvesztette, a galíciai és bukovinai bányák Lengyelországhoz, az Istriában lévő sófőzdék Olaszországhoz, a dalmáciaiak pedig Jugoszláviához csatoltattak.

Csehszlovákia sótermeléséről csak az állam megalakulásától, 1920-tól kezdve lehet számot adni, amikor az addig Magyarországnak termelő aknaszlatinai sóbányát és a sóvári sófőzdét a trianoni békeszerződés odaítélte Csehszlovákiának. E bányák sótermelése, mely 1920-ban még csupán 31 ezer tonnát tett, néhány év múlva már elérte, majd meghaladta a 100 ezer tonnát, s az 1931. évben megközelítette a 190 ezer tonnát. Az

SÓTERMELES

Fekete vonal: kősó, pontozott vonal: főtt só ezer tonnákban.

1938. évi utolsó sótermelési adata Csehszlovákiának 171 ezer tonna sótermelésről számolt be. Csehszlovákia a sótermelését — mely legnagyobb részét kősó volt, s csupán körülbelül 5 ezer tonnát tett a főtt só — Németországból származó jelentős mennyiségű ipari sóbehozattal egészítette ki. Az 1939. évben az aknaszlatinai sóbánya átmenetileg Magyarországhoz került vissza, a sóvári sófőzde viszont ugyancsak átmenetileg a csehszlovák állam felbomlása óta Szlovákia fennhatósága alatt termelt.

Az első világháború előtti Magyarországnak rendkívül gazdag sóelőfordulásai voltak az Északkeleti Kárpátok déli lejtőjén, melyek azonos rétegződésűek a galíciai és bukovinai településekkel, valamint Erdélyben, amelyek viszont a romániai sótelepülésekben folytatódnak. Az Északkeleti Kárpátok déli lejtőjén 3 bányában (Aknaszlatina, Aknasugatag, Rónaszék) mintegy 1.100 munkással és 1 sófőzdében (Sóvár) 70 munkással, Erdélyben pedig 5 bányában (Désakna, Torda, Marosújvár, Vízakna, Parajd) szintén több, mint 1.000 munkással folyt a sótermelés az 1896—1905. években. A sótermelés mennyisége ekkor évi átlagban 184.9

ezer tonna volt, melyből 178.8 ezer tonnát tett a kősó s csupán 6.1 ezer tonnát a főtt só. A sótermelést az említett évek alatt átlagban 10.9 ezer tonna importsó egészítette ki, viszont Magyarország évi átlagban 3 ezer tonnát meghaladó mennyiségben külföldre is szállított sót leginkább a Balkánra, de utóbb Oroszországba s kísérletileg Afrikába is. Magyarország sótermelése 1912-ben már meghaladta a 270 ezer tonnát, de a trianoni békeszerződés az országot minden sóbányájától megfosztotta, részben Csehszlovákiának, részben Romániának ítélve oda azokat. A két világháború közötti időszakban tehát Magyarország egész sószükségletét, — mely évenként mintegy 800 ezer métermázsát tett — teljesen behozatal útján volt kénytelen fedezni. Az 1938—1940. években Magyarország sóbányáinak egy részét átmenetileg visszakapta, de a marosújvári, tordai és vízaknai bányák, valamint a sóvári sófőzde továbbra is román, illetve szlovák . majd csehszlovák kézen maradtak. Magyarország 1939 óta az említett 4 sóbányában összesen több mint 1.600 munkást foglalkoztatva, korszerű technikai eljárás mellett évről-évre nagymértékben fokozta sótermelését, úgyhogy elég számottevő sókivitele is volt.

A Jugoszlávia fennhatósága alá került államok közül Bosznia és Hercegovina területén több sóelőfordulás van. Ezek részben már a római uralom alatt is sótermelésre szolgáltak. Bosznia és Hercegovina sótermelése az 1896—1905. évek átlagában csupán két nagyobb sófőzdében — amelyek mintegy 200 munkással dolgoztak — 17.4 ezer tonnát tett, mely az Osztrák-Magyar Monarchia területéről származó 1—2 ezer tonna tengerisóbevitellel egészült ki. Viszont ugyanakkor csekélyebb mennyiségű Bulgáriába irányuló sókivitelről is van adat, Bosznia és Hercegovina sótermelése az 1913. évben már 54 ezer tonnára emelkedett. Montenegrónak sótermelése nem volt. Mintegy 3 ezer tonnát kitevő évi sószükségletét a világháború előtt behozatal útján fedezte. Szerbia a század elején még nem termelt sót, bár az ország területén voltak nyomok mélyebben fekvő sótelepekről. Sószükségletét, mely 22 ezer tonnára tehető, eleinte magyar és német, majd később — kereskedelempolitikai okokból — romániai és török só behozatala útján fedezte. Jugoszlávia sótermelése az állam alakulásának évében 24.2 ezer tonna kő-, illetőleg főtt sóból és 4.3 ezer tonna tengerisóból állt. Kősótermelése két év alatt ugyan meghaladta a 40 ezer tonnát, de azután csak az 1938. esztendőben tudott az 50 ezer tonna fölé emelkedni, viszont tengerisótermelése sokkal nagyobbarányú fejlődést mutatott s az 1938. évben már felülmúlta a 20 ezer tonnát is. Az ország sószükségletének fedezéséhez kő-, de tengerisóbevitelre is szükség volt. A jugoszláviai sótermelésről az állam felbomlása óta nincs adat.

Bulgáriának az 1896—1905. években átlag csupán mintegy 10 ezer tonna tengerisótermelése volt, s ezért sószükségletének fedezésére Romániából, Magyarországból és Olaszországból származó kb. 32 ezer tonnát kitevő behozatalra szorult. Az 1913. évben Bulgária sótermelése már 17.6 ezer tonnára emelkedett, mely azonban az 1920-as évek elején újból körülbelül 10 ezer tonnára visszaesett. Az 1923. évtől kezdődően Bulgária 25 ezer tonnát meghaladó sótermelést mutat ki, 1926-tól kezdve pedig már kősó termeléséről is számot ad. A további évek során Bulgária tengerisótermelése elég széles határok között ingadozva, az 1938. évben a 70 ezer tonnát is meghaladta. Kősótermelése lassú, de következetes fejlődés után mind nagyobb jelentőségre tett szert s az 1938. év-

ben már felülmúlta a 10 ezer tonnát. Bulgária szépen fejlődő sótermelése mégsem bizonyult elegendőnek az ország sószükségletének fedezésére. Az elmúlt két évtized folyamán ugyanis sótermelését évenként 20—30 ezer tonnát is meghaladó sóbehozattal kellett kiegészítenie.

Románia egyike a sóban leggazdagabb államoknak. Só található oldott állapotban a Fekete-tenger partvidékén, a tenger vizében, a lagunákban, az ország számos belvizében, több só- és kénforrásában és szilárd állapotban sókivirágzásokként a patakok partján s kiszáradt medrükben, mindenekelőtt azonban hatalmas sósziklákat alkotó kőzetekben. A múlt század elejéig Romániában csak kősótermelés folyt, mégpedig 4 nagy állami sóbányában: Slanic, Doftana, Tîrgu Ocna, Ocnele Mari községekben. E sóbányák közül a slanici a legnagyobb, mintegy 4—500 munkással dolgozik, míg a többiek 150—200 munkást foglalkoztatnak. A négy sóbánya az 1896/7—1905/6. gazdasági évek átlagában évenként együttesen mintegy 110 ezer tonna kősót szolgáltatott. Románia sóbehozatala — mely főként a hal sózásához szükséges tengerisóból állt — jelentéktelen, kivitele azonban számottevő volt, évi átlagban körülbelül 39 ezer tonnát tett, mely főként Szerbiába és Bulgáriába irányult. Románia sótermelése már 1913-ban 126 ezer tonnát ért el, míg a világháború utáni első években, a trianoni szerződéssel Romániának ítélt magyar sóbányák igénybevétele folytán, több mint 240 ezer tonna só termeléséről adhatott számot. Románia sótermelése a további években még tovább fejlődött mégpedig jelentős mértékben, s rövidesen meghaladta a 300 ezer tonnát, az 1938. évben pedig már majdnem elérte a 350 ezer tonnát is. A termelés majdnem kizárólag kősóból állt, tengerisótermelés alig 1—2 ezer tonnát tett csupán. Románia sótermelése lényegesen meghaladta az ország szükségletét, úgyhogy az elmúlt két évtized folyamán jelentős — általában 40—60 ezer tonnát tevő — kivitelről adhatott számot. A Romániának odaítélt 4 magyar sóbánya (Aknasugatag, Désakna, Parajd, Rónaszék) az 1940. évben a második bécsi döntés folytán átmenetileg visszakerült Magyarországhoz.